

Socialdemocràcia catalana i qüestió nacional (1910-1934)

per *Jesús M. Rodés*

Una doble justificació metodològica: primer sobre el tall cronològic escollit (1910-1934); segon, sobre l'abast conceptual del treball.

Encara que en les meves recerques he utilitzat fonts directes a partir de 1923 i fonamentalment durant el període civil de la Segona República, crec que cal partir almenys de 1910 per tal de donar una visió global de l'elaboració de les posicions de la socialdemocràcia catalana sobre la qüestió nacional.

El 1910, Gabriel Alomar enceta públicament el tema i s'inicia un procés de discussió que protagonitzaran d'una banda el PSOE —en les seves instàncies centrals i regionals— i el catalanisme republicà i socialitzant, d'una altra.

Durant un primer període, és a dir fins arribar a la data-frontissa de 1923, en què es funda la Unió Socialista de Catalunya,¹ ens referim al PSOE perquè és el lloc on és majoritàriament organitzada la socialdemocràcia catalana, però a partir d'aquesta data ens referirem a la seva organització específica, la USC. D'ací que parlem de socialdemocràcia catalana i no de socialdemocràcia a Catalunya, car el PSOE continuarà mantenint una organització grupuscular a Catalunya, a la qual, a partir d'aquest moment, només dedicarem atenció quan les seves postures puguin servir de contrapunt per a entendre millor les posicions de la USC. Per una altra part hi ha alguns treballs en els quals s'ha intentat d'esbrinar ja les posicions del PSOE sobre la qüestió.² Tampoc no és arbitrària l'elecció de la data final, ja que és entorn del 6 d'octubre que es produeixen les darreres reflexions teòriques sobre la qüestió nacional a l'interior de la USC. A partir d'aquest moment els partits obrers de Catalunya entren en un procés d'unificació per al qual caldria, en rigor, considerar les modificacions teòriques i polítiques produïdes a partir de 1935 en el si de la USC, com a pertanyents ja a la prehistòria del PSUC.

1. Sobre la Unió Socialista de Catalunya hom pot veure: Isidre MOLAS, *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1939)* (Barcelona 1972), esp. ps. 99-104; Albert BALCELLS, *El socialismo en Cataluña durante la Segunda República (1931-1936)*, dins M. TUÑÓN DE LARA i altres, *Sociedad, política y cultura en la España de los siglos XIX-XX* (Madrid 1973), ps. 177-213; Albert BALCELLS, *Ideari de Rafael Campalans* (Barcelona 1973), 171 ps.; Josep-Lluís MARTÍN RAMOS, *La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)*, a «Recerques», 4 (1973), ps. 155-190. Ultra els treballs citats, la meua tesi doctoral (en preparació) *Moviment obrer i catalanisme durant la Segona República. Una aproximació estasiològica: La Unió Socialista de Catalunya*.

2. Jorge MONTAÑÉS PALAU, *El Partido Socialista Obrero en Cataluña (enero-septiembre 1931)* (Bellaterra, UAB, 1972) (mecanografiat) i Josep-Lluís MARTÍN RAMOS, *El PSOE y Cataluña. Aproximación a la historia de un fracaso* (Barcelona 1974), Primer Colloqui de «Recerques».

Els primers plantejaments. Gabriel Alomar i el socialisme

L'actitud inicial des dels plantejaments —fortament «economicistes»— del PSOE havia estat senzillament la negació de l'existència d'un problema català i més encara d'un problema català que pogués plantejar-se des d'una perspectiva obrera. El catalanisme, com tot nacionalisme, era en tot cas un moviment polític de la burgesia que en el cas d'ésser acceptat per la classe obrera no faria altra cosa que desviar aquesta dels seus objectius.

Tancada la porta a la discussió interna en el Partit no resulta estrany que els primers intents de plantejar la qüestió procedissin d'altres formacions.

I és precisament Gabriel Alomar,³ llavors en els rengles del republicanisme català, el qui el 1910 encetà el tema amb dues conferències pronunciades a Barcelona, *Negacions i afirmacions del catalanisme*⁴ el 4 de desembre, i *Catalanisme socialista*⁵ el 18 del mateix mes.

En aquestes conferències recollia Alomar les línies esbossades en el seu treball *Harmonización de la corriente socialista con la nacionalista*⁶ i conclouia en la necessitat de vincular obrerisme i catalanisme.

La reacció del PSOE davant aquest intent d'aproximació fou, si més no, reticent: «No sabía que Alomar disientia de los de izquierda catalana —havia escrit Pablo Iglesias en una carta al dirigent socialista de Barcelona Josep Comaposada—. *Celebro que haya dicho que no tendría inconveniente en afiliarse y me alegraría muchísimo de que se afiliase, pero convendrá que se entere algo mejor de lo que está de nuestras ideas.*» I després de la primera conferència encara: «*Sé que Alomar dio la primera conferencia, pero no la leí en "La Publicidad" por estar en catalán. Si se ha publicado en castellano, te agradeceré que me la envíes. Creo que le guía una intención irreprochable pero que no conoce bien nuestras ideas.*»⁸ La sospita davant qualsevol intent de vincular socialisme i catalanisme serà a partir d'aquest moment —amb les escasses excepcions que

3. Gabriel Alomar (la Ciutat de Mallorca 1873 - el Caire 1941), un dels intel·lectuals més brillants del primer terç del segle xx, es destaca per la seva defensa de les posicions catalanes des d'un angle republicà, decantant-se posteriorment cap al socialisme, per acabar militant durant la Segona República en el PRR-S de Marcellí Domingo. Des de la fundació de la USC fins el 1931, fou president de la USC. La seva obra literària i política manca encara avui d'estudis seriosos.

4. La conferència fou organitzada per «La Campana de Gràcia», donada al Teatre del Circ Barcelonès i, finalment, publicada. Vegeu «La Campana de Gràcia», 10 de desembre de 1910.

5. «El Poble Català», 19 de desembre de 1910.

6. «Revista Jurídica de Catalunya», 8 (1902), ps. 404-409; 10 (1904), ps. 102-109; 11 (1905), ps. 577-582; 12 (1906), ps. 539-547; 13 (1907), ps. 521-529; 22 (1916), ps. 600-605.

7. Carta del 28 de novembre de 1910.

8. Carta del 13 de desembre de 1910. Com l'anterior publicada dins Pablo IGLESIAS, *Epistolario inédito*, «Leviatán», 2 (juny de 1934), p. 52. Aquest epistolari recull fragments de la correspondència d'Iglesias entre el 28 de novembre de 1910 i el 9 d'abril de 1920. Una recent selecció de textos de Pablo IGLESIAS —*Escritos I. Reformismo social y lucha de clases y otros textos*, edició a cura de Santiago Castillo i Manuel Pérez Ledesma (Madrid 1975), 330 ps.— recull aquest *Epistolario* eludint però aquestes cartes que a bastament indiquen l'actitud del pontífex del socialisme espanyol sobre Catalunya. La argumentació dels editors no deixa de sobtar: «En 1934, la revista "Leviatán" publicó varios fragmentos de la correspondencia mantenida con el dirigente barcelonés José Camaposada durante los años 1910-1920, de la que hemos seleccionado los textos de mayor interés político» (el subratllat és meu, JmRo), *op. cit.*, p. 312.

assenyalarem— la constant mantinguda per les instàncies centrals del PSOE, constant que, com la fallaç i fàcil reducció catalanisme = burgesia es mantindrà al llarg del segle per més d'una correntia del moviment obrer espanyol.

La realitat de Catalunya, marcada d'una banda pel caràcter hegemònic de l'anarco-sindicalisme cristallitzat en la potent CNT a partir de 1910, i de l'altra per la puixança del moviment nacionalista, minvà contínuament l'espai social possible d'un socialisme encarcarat, organitzat jeràrquicament des del centre de la península.⁹

A partir de la reflexió sobre la migradesa dels seus rengles i sobre la impossibilitat de creixement de l'organització, assistim a un cert replantejament, no mancat d'oportunisme, de la qüestió catalana per part dels socialistes catalans. La presència de joves militants procedents del camp catalanista, com Andreu Nin o Martí Vilanova, al costat de vells militants, com Comaposada o Escorza, ajuda a comprendre, però, l'intent de donar un tomb al tradicional *espanyolisme* del partit.

Per de prompte, el Centro Socialista de Barcelona manifestarà la seva adhesió al projecte de llei de Mancomunitats¹⁰ i el 1914, a les pàgines de «La Justicia Social» de Reus,¹¹ òrgan de la Federació Catalana del PSOE, s'imprimiran les primeres línies d'una polèmica d'una certa altura teòrica sobre la qüestió nacional que signaran Andreu Nin i Antoni Fabra Ribas entre altres.¹²

La conseqüència immediata d'aquesta polèmica fou que en el IV Congrés de la Federació Socialista Catalana (Reus, 28-29 de juny de 1914) es plantegés a dos nivells la qüestió catalana. D'una banda proposant una reforma en el programa del partit en el sentit que aquest preconitzés com a fórmula d'organització política de l'estat la *confederació republicana de les petites nacionalitats ibèriques*. D'una altra banda, com a resultat dels acords de l'anterior congrés de la Federació Catalana¹³ es plantejà la reorganització del partit, i el Congrés adoptà la proposta d'Andreu Nin que mantenia que l'organització del socialisme a Espanya havia de construir-se sobre la base de partits regionals autònoms, coordinats per un comitè de representants d'aquests partits.¹⁴

Nin, doncs, i amb ell la Federació prenen postura sobre el ja antic debat a l'interior de la Segona Internacional entorn de l'organització del partit, situant-se al costat dels austromarxistes, els bundistes i els menxevics caucàsians,

9. Maria Dolors Capdevila ha insinuat diferències de fons entre el socialisme català i l'espanyol, ressaltant el caràcter *no guesdista* d'aquell i posant de manifest en contra del darrer, les tendències pro-sindicalista i autonomista que es desenvoluparen dins el socialisme català. Maria Dolors CAPDEVILA, *Aportació a la història del socialisme català. Estudi de «La Justicia Social» 1909-1913*. «Revista del Centro de Lectura de Reus» (IV època) (setembre de 1973), p. 10. Vegeu també Maria Dolors CAPDEVILA BOQUÉ, *Aportació a la història del socialisme català. Estudi de «La Justicia Social» (1909-1913)*. Barcelona, UAB, 1973, 129 ps. (tesi llicenciatura).

10. Francisco Javier CUADRAT, *Socialismo y nacionalismo en Cataluña (1899-1918)* (tesi doctoral), p. 576.

11. Ultra el treball de Maria Dolors Capdevila, vegeu Roser MASGRAU I PLANA, *Aportació a la història del socialisme català. Estudi de «La Justicia Social» (1914-1916)* (Barcelona, UAB) (tesi de llicenciatura).

12. Cuadrat ha espigolat en la polèmica. Vegeu *op. cit.*, ps. 580-587.

13. Tercer Congrés de la Federació Catalana del PSOE (Mataró 11 i 12 de maig de 1914).

14. Quart Congrés de la Federació Catalana del PSOE (Reus 28 i 29 de juny de 1914).

davant les postures més centralistes de Lenin o Rosa Luxemburg.¹⁵ Nin evolucionà després llargament fins a posicions similars a les d'aquests darrers¹⁶ i per altra part la proposició no passà més enllà de la Federació Catalana, car el PSOE no l'acceptà mai.

El catalanisme socialitzant

D'altra banda, a partir de 1912 la Unió Catalanista,¹⁷ que des de 1903 era presidida per Domènec Martí i Julià,¹⁸ inicià sota la direcció d'aquest una lenta progressió cap a posicions socialistes en la qual col·laboraren homes com Manuel Serra i Moret i Ramon Pla i Armengol. L'intent de mantenir la Unió, *au dessus de la mêlée*, com una organització neutral per damunt dels partits i de les organitzacions catalanistes no es pogué mantenir després de 1914, com a conseqüència del pacte de Sant Gervasi, que vinculà electoralment el republicanisme catalanista amb el lerrouxisme, i fou aquest moment el que aprofità Martí i Julià per treure la Unió de la seva immobilitat tradicional.

«Aleshores —assenyala Rovira i Virgili—¹⁹ va realitzar el pla de convertir la Unió en una força nacionalista d'esquerra, sobretot en el sentit social. El nou programa contingut en el missatge que la junta permanent presentà al consell general del 1915 fou aprovat. La Unió acceptava la forma de govern republicana, la separació de l'Església i l'estat i els principis del socialisme internacional.»

En efecte, al missatge redactat a la fi de 1914 per Martí i Julià i Serra i Moret s'hi podien llegir paràgrafs com aquest, que diferien de llarg del tradicional llenguatge de la Unió: «... Diem que els regiments de tributació han d'ésser progressius amb relació directa al capital i rendes i tota forma de riquesa, que s'ha d'anar de dret i gradualment a la socialització i municipalització de les funcions socials, i tenim per objectiu socialitzar la terra. Sentim les aspiracions proclamades per les doctrines socialistes per a la solució del problema econòmic, i mentrestant per evolució a elles s'arribi, entenem que és una necessitat immediata el reconeixement integral del dret a la vida, a tots els naturals de Catalunya.»²⁰ Encara que el missatge fou aprovat, ho fou sense unanimitat

15. Vegeu Maxime RODINSON, *Le marxisme et la nation*, «L'Home et la Société», 7 (gener-febrer-març de 1963), p. 137.

16. El 1935 Nin afirmarà que «l'error inicial es va cometre l'any 1897, quan la socialdemocràcia decidí en el seu Congrés de Viena de transformar la seva organització política en una federació de partits nacionals. Aquest error va conduir fatalment a l'exacerbació dels antagonismes nacionals entre els propis obrers i finalment a l'escissió orgànica, consumada de fet l'any 1910 per la constitució del partit txec independent». Andreu NIN, *Els moviments d'emancipació nacional. L'aspecte teòric i la solució pràctica de la qüestió* (París 1970), p. 120.

17. Manca encara un estudi a fons sobre aquesta organització. Hom pot acudir a A. ROVIRA i VIRGILI, *Resum d'història del catalanisme* (Barcelona 1936), 166 ps.; i a Isidre MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia* (Barcelona 1972), esp. vol. I, ps. 27 i ss.

18. Sobre Martí i Julià, ultra l'apologètica obra del que fou el seu secretari, F. ROSELL I MONTANÉ, *L'obra i la personalitat del doctor Martí i Julià* (Barcelona 1918), 59 ps., es pot veure un primer estudi suggerent però desigual, de Jaume COLOMER, *Martí i Julià: Notas para una biografía política* (tesi de llic. UB) (1975), 258 ps. (mec.).

19. A. ROVIRA i VIRGILI, *op. cit.*, p. 129.

20. *Missatge de la Junta Permanent de la Unió Catalanista*, «La Nació», 1 (3 de juliol de 1914), citat per COLOMER, *op. cit.*, p. 241.

i després d'àmplies discussions.²¹ Finalment, però, la Unió acceptava de manera formal el tornant socialista, sense que d'aquí es pugui desprendre que la Unió, malgrat una certa activitat ideològica a través de les seves publicacions «Renaixement» i «La Nació», fos un autèntic partit socialista.²²

Més i tot, l'impuls socialista que intentaren de donar-li els consellers de Martí i Julià, homes com els ja citats Serra i Moret i Pla i Armengol, amb prou feines sí serviren per aconseguir de moure el vell i pesant moble en què s'havia convertit la Unió, que, a finals d'aquest mateix any, decidida la seva participació electoral, no va trobar un nombre suficient de candidats per presentar-hi. El 1916 Martí i Julià dimitia de la presidència i s'allunyava de la Unió. A l'any següent aquesta renunciava al programa de 1915 i es disposava a vegetar, com així ho féu, fins que el 1939 fou dissolta. Els homes més actius de la Unió se n'anaren però, darrere de Serra i Moret, Pla i Armengol i Alcántara i Gusart, a la Federació Catalana del PSOE.

La presència d'aquests homes a la Federació augmentà la força de la tendència ja expressada en els Congressos anteriors i així en el VI Congrés de la FC (Tarragona, 11-12 de juny de 1916) a la petició d'autonomia i de descentralització s'hi afegí la defensa de la llengua catalana, que hauria d'emprar-se en l'ensenyament i que els funcionaris tindrien obligació de conèixer.

És el moment en què les condicions generals, entre les quals destacava la situació d'Espanya en relació amb la guerra europea, tendien a refermar a Catalunya el monopoli polític de la dreta, centrat en la Lliga. Davant el buit polític que comportava l'enfonsat i trossejat republicanisme català, el PSOE, que en aquest moment anava afermant les seves posicions a Espanya, intentarà de convertir-se en un pol d'atracció de l'esquerra catalana i d'ací la seva revaloració de la qüestió nacional.

La campanya pro autonomia

El 1918, a Catalunya «l'aspiració a l'autonomia ja desbordava el marc jurídic-polític o dels interessos, desbordava la pròpia classe i els intel·lectuals i polítics que n'havien iniciat el desvetllament», ha assenyalat Josep Antoni González Casanova.²³

No és d'estranyar doncs que els socialistes catalans intentessin de modificar, partint dels antecedents que hem assenyalat, la posició del PSOE respecte a la qüestió nacional catalana. La solució que es començava a donar en la Rússia Soviètica²⁴ a la qüestió de les nacionalitats, els punts del president Wilson i el desvetllament, com a conseqüència de la guerra, dels moviments nacionalistes a Europa, tot venia a facilitar-los aquesta tasca de modificació ideològica.

Així doncs en l'XI Congrés del PSOE, celebrat a Madrid entre el 23 de

21. CUADRAT, *op. cit.*, p. 609; i COLOMER, *op. cit.*, p. 194, en donen les xifres: 120 vots a favor, 37 vots en contra i 5 abstencions.

22. COLOMER, *op. cit.*, p. 196, fa aquesta afirmació, però les proves que alludeix són febles, com ell mateix acaba per reconèixer.

23. J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)* (Barcelona 1975), ps. 221-222.

24. Sobre la influència de la revolució soviètica en el moviment obrer català hom pot veure Josep TERMES, *Repercussions de la Revolució d'Octubre a Catalunya*, «Serra d'Or» (desembre de 1967), ps. 37-43.

novembre i el 2 de desembre de 1918, el tema fou abordat en entrar en la revisió del programa del partit. Serra i Moret fou el portaveu, dins la ponència de revisió i reforma del programa,²⁵ de les inquietuds de la Federació Catalana, i finalment s'adoptà la inclusió programàtica de la «*confederación republicana de las nacionalidades ibéricas*». Tot i que aquesta acceptació tenia com a additiu l'exigència que aquestes nacionalitats fossin «*reconocidas a medida que vayan demostrando indudablemente un desarrollo suficiente y siempre sobre la base de que su libertad no entrañe para los ciudadanos merma alguna de los derechos individuales ya establecidos en España y de aquellos que son patrimonio de todo pueblo civilizador*»,²⁶ era la primera vegada que el PSOE, com a tal, reconeixia l'existència d'unes nacionalitats, al mateix temps que en establir el mot *ibèriques* incloïa un plantejament polític teleològicament peninsular.²⁷

La inclusió en el programa, però, no fou acceptada unànimement i mentre Besteiro va defensar la proposta, Verdes Montenegro i altres la combateren.²⁸

Mentrestant la campanya autonomista de Catalunya havia pres estat parlamentari i el 12 de desembre els diputats catalans abandonaven el parlament com a conseqüència de l'obstrucció que el govern Romanones realitzava respecte a les peticions d'autonomia catalanes. I en aquestes circumstàncies el mateix Besteiro, diputat per Madrid, anirà encara més endavant en la definició de la posició que el PSOE acabava de prendre respecte a Catalunya. En la seva intervenció parlamentària vincula la solució de la qüestió catalana a la necessària crisi del sistema estatal i acabarà resumint: «*La posición del partido socialista frente al problema de la autonomía o de la nacionalidad catalana. Lo consideramos legítimo; consideramos que, si se trata de oponer a su desenvolvimiento un dique, traerá graves trastornos para la vida del país; defenderemos ese movimiento como un movimiento libertador, de emancipación de la tiranía del estado central que todos sufrimos. (Rumores.) Pero hay más: el partido socialista se compromete a apoyar con todas sus fuerzas el desenvolvimiento del movimiento catalán, preséntese como se presente; porque, aunque la fórmula a que propenden algunos de los leaders de ese movimiento en Cataluña está pensada con vistas a un aumento de la coacción en España, y de la sumisión de la democracia catalana, y lo vemos bien claro, tenemos una confianza absoluta en la democracia catalana, a la cual prestaremos todo nuestro auxilio para que no se deje avasallar, y en esa confianza, nosotros queremos la autonomía de Cataluña. He dicho.*»²⁹

25. Ll(uís) A(rdiaca), *Manuel Serra i Moret*, «Justícia Social» (19 de novembre de 1932), p. 4. A més de Serra i Moret formaven part de la ponència Besteiro, Saborit, Menéndez, Núñez de Arenas...

26. Citat per L. LÓPEZ LLORENTE, *Aproximación a la historia del socialismo español (hasta 1921)* (Madrid 1976),² p. 345. Gómez Llorente recull també la polèmica relativament forta que ocasionà en el si del Congrés l'adopció d'aquesta determinació.

27. Resulta curiós, això no obstant, el caràcter amb què els socialistes espanyols acceptaren el fet nacionalitari. Alguns anys després Recasens i Mercadé escrivia: «Els socialistes catalans primer, i més tard el partit socialista espanyol, *es rendiren*, fa alguns anys, a la realitat i a l'evidència, adoptant aquesta fórmula que és la solució més perfecta i més rotunda de l'esmentat problema: CONFEDERACIÓ REPUBLICANA DE LES NACIONALITATS IBÈRIQUES» (el subratllat és meu, JmRo). Josep RECASENS I MERCADÉ, *Què és socialisme?*, pròleg de M. Serra i Moret (Reus 1931), p. 161.

28. Detalls de la qüestió a CUADRAT, *op. cit.*, ps. 682-684. També Pere FOIX, *Serra i Moret*, p. 110, que malgrat la data errònia, dóna alguns detalls interessants.

29. Julián BESTEIRO, Discurs parlamentari del 12 de desembre de 1918. Prenc la cita-

Evidentment Besteiro havia fet una amplíssima interpretació dels acords del congrés del partit, però aquesta actitud fou reforçada encara a Barcelona el 22 de desembre al míting del Teatre del Bosc, on Besteiro, Largo Caballero, Anguiano i fins i tot Fabra Ribas s'uniren als socialistes catalans representats per Serra i Moret, Pla i Armengol i Escorza en la campanya pro autonomia.³⁰

Però la crisi econòmica de la postguerra provocà a Catalunya l'esclat de fortes lluites socials que ensangonarien Barcelona en el període subsegüent. La vaga de La Canadenca (febrer-març de 1919) marca l'origen d'aquests conflictes i comporta l'assumpció de protagonisme, per la part obrera, de la CNT, enfortida pels acords del congrés de Sants (1918), davant la qual el socialisme català no pogué fer altra cosa que constatar la seva migradesa i la seva absoluta incapacitat d'acció. A més, la burgesia, classe dirigent fins aleshores del moviment nacional català, optà clarament per l'ordre públic en defensa dels seus interessos de classe i cercà en el govern central la força repressiva necessària per enfrontar-se amb el puixant moviment obrer.

En aquestes condicions, el socialisme, que s'anava reforçant en altres zones de l'estat espanyol, optà per desentendre's de Catalunya. Albert Balcells ha assenyalat com «el fracàs persistent del socialisme a Catalunya induí la directiva del PSOE a tractar la seva Federació Catalana com una de tantes federacions endarrerides d'altres províncies. Això resultava irritant per a una part dels dirigents catalans, que precisament consideraven que part de la culpa del fracàs del socialisme a Catalunya la tenia la rigidesa de la directiva central i la seva manca de comprensió de la situació social i política de Catalunya i de la mentalitat de la seva classe obrera».³¹ El 1923, coincidint amb un dels moments de màxima recessió de l'afiliació al PSOE (recessió en què influïren notòriament l'escissió «tercerista» i les pròpies condicions de violència social del període 1919-1923), el partit comença de nou a ocupar-se de Catalunya. I ho farà, paradoxalment, tornant endarrerir de les decisions preses el 1918, que, això no obstant, continuaren formalment incorporades al programa.

D'aquesta manera s'iniciarà una campanya que tindrà com a punts culminants les conferències d'Indalecio Prieto a Reus³² i d'Antoni Fabra Ribas, primer a Madrid, després a Barcelona.³³ Prieto, sempre manipulant el fantasma del nacionalisme conservador basc, es manifestarà contrari a les autonomies, excepció feta de les municipals, i Fabra recollirà de nou el groller reduccionisme

ció d'*Historia parlamentaria del socialismo: Julián Besteiro. Política y legislaturas de la monarquía (1918-1923)*, edició, guia històrica i notes de Fermín SOLANA (Madrid 1975), I, ps. 292-293.

30. Una àmplia ressenya a «El Diluvio», 23 de desembre de 1918. Tots els oradors intervingueren a favor de l'autonomia catalana remarcant la seva compatibilitat amb el socialisme. Importants les precisions de Besteiro que després reprendrien els socialistes catalans: «En España no ha habido nunca nación y la unidad se produjo por el fuero y por el hierro.

»La misma Cataluña no perdió su libertad en contra de un ideal, sino por los intereses de los Habsburgos y los Borbones, es decir, por los estados.» *Loc. cit.*, p. 9.

31. Albert BALCELLS, *Ideari de Rafael Campalans* (Barcelona 1973), ps. 13-14.

32. Conferència pronunciada pel senyor Indalecio Prieto, diputat a Corts per Bilbao, que tingué lloc en el nostre Casal la nit del divendres dia 19 de gener. «Revista del Centre de Lectura» (Reus 1923), ps. 43-44.

33. *Consideraciones sobre el nacionalismo y el problema catalán*, conferència pronunciada el 25 de gener de 1923 a la Casa del Pueblo de Madrid. Amplia referència a «El Socialista» (31 de gener de 1923). Aquesta conferència fou repetida a Barcelona, a l'Ateneu Barcelonès, el 6 de febrer de 1923.

catalanisme = burgesia, que havia caracteritzat el tractament inicial del socialisme espanyol.

Prieto i Fabra obriren de nou la ferida però a més obriren un abisme insalvable entre el socialisme català i el socialisme espanyol, car en aquesta ocasió Rafael Campalans³⁴ i Manuel Serra i Moret³⁵ contestant els conceptes emprats per Prieto i Fabra assentaren les bases inicials d'uns nous enfocaments socialistes sobre la qüestió nacional, que acabarien portant el nucli socialista català a la ruptura amb el PSOE.

El 1923, Gabriel Alomar³⁶ centrava així una de les bases del plet: «La qualitat nacional de Catalunya no pot ésser dubtosa. No es tracta d'un dret, sinó d'un fet. El nostre problema no és altre que la integració d'aquest valor nacional en el corrent amplificador, en els cercles concèntrics de radi major.

»No confonguem la reconeixença del fet nacional amb l'escola política del nacionalisme. Ben al contrari: l'exaltació de ço que s'anomena pàtria, com a valor polític, és d'essència contrària al socialisme, perquè és tradicionalista i xenòfoba. I precisament la nostra afirmació de la personalitat catalana és una defensa contra la coacció patriòtica i nacionalista imposada per l'estat espanyol, com arma contra la inquietud i la dinàmica de Catalunya.»

En la seva conferència Rafael Campalans, que marcarà les seves distàncies teòriques del PSOE, basant-se en autors com Jaurès, Labriola i Kautsky, Plejanov, Bebel, Renner,³⁷ criticarà les posicions de Marx i d'Engels sobre la qüestió nacional titllant-los de nacionalistes alemanys i fins i tot d'imperialistes,³⁸ remarcarà la posició dels socialistes catalans enfront de les tesis de Fabra: «Els socialistes proclamen els principis de llibertat. És així que el socialisme català és un problema de llibertat col·lectiva. Els socialistes de Catalunya, doncs, al costat de tots els principis substantius del programa del partit —lluita de classes, socialització dels mitjans de producció, distribució i canvi, etc.—, al costat mateix, ni damunt ni dessota, hem d'afegir-hi un nou principi, "substantiu" també per a nosaltres: el de la llibertat total i absoluta de Catalunya.»³⁹

Aquests pressupòsits i l'objectiu polític de la República Social de Catalunya⁴⁰ comportaven la ruptura si més no teòrica, amb el PSOE.

La Unió Socialista de Catalunya

La ruptura pràctica es produiria, com ja hem indicat, el 8 de juliol de 1923 en fundar-se la Unió Socialista de Catalunya. D'aquest procés es pot deduir l'afirmació que fa Josep Termes —afirmació que comparteixo— quan assenyala

34. RAFAEL CAMPALANS, *Socialisme i nacionalisme*, conferència pronunciada el 10 de febrer de 1923 a l'Ateneu Barcelonès. Vegeu «La Tralla» (10 de febrer de 1923), p. 4, i sobretot *El socialisme i el problema de Catalunya*, conferència donada al CADCI l'11 de febrer de 1923 i publicada per la «Biblioteca d'Estudis Socials», amb pròleg de Gabriel Alomar (Barcelona 1923), 47 ps.

35. MANUEL SERRA I MORET, *El socialisme a Catalunya*, conferència donada a l'Ateneu Barcelonès el dia 18 de febrer. Vegeu «La Publicitat» (18 de febrer de 1923), p. 3, i «El Diluvió» (20 de febrer de 1923), p. 12.

36. Pròleg a CAMPALANS, *op. cit.*, p. 8.

37. *Ibid.*, *passim*.

38. *Ibid.*, ps. 24-27.

39. *Ibid.*, p. 33.

40. *Ibid.*, p. 47.

que: «el naixement de la Unió Socialista de Catalunya el 1923 és evidentment un naixement derivat d'un fet nacional, és a dir, la Unió Socialista de Catalunya volia un partit propi on pogués defensar les seves esperances i idees polítiques per Catalunya i no ho veié possible dins del Partit Socialista».⁴¹

En la primera declaració de principis de la nova organització ja s'afirmava el caràcter nacional amb totes les conseqüències que assolia la USC: «Ens confessem socialistes catalans i a la vegada els primers defensors de la seva independència, la qual volem establir sobre la base segura de la socialització de la riquesa universal.»⁴²

Malauradament, als pocs mesos de constituir-se la USC, el cop d'estat de Primo de Rivera portà a una dictadura militar que féu difícil, perseguint-les, el desenvolupament de les activitats polítiques catalanes. Malgrat això, i encara que no va ésser possible de realitzar l'assemblea-congrés prevista per a la tardor de 1923,⁴³ el grup dirigent de la USC pogué editar el setmanari «Justícia Social» i començar una tasca de difusió i d'implantació que li permetessin de constituir-se autèntic «Partit del Treball».⁴⁴ Finalment, però, les prohibicions primoriveristes a les activitats de la Unió portaren Serra i Moret a autoexiliar-se,⁴⁵ alguns dirigents a tornar al PSOE,⁴⁶ i, en definitiva, després de la suspensió del periòdic el març de 1926, vingué la suspensió governativa de la Unió Socialista.⁴⁷ En la semiclandestinitat, però, i sobretot a través de l'Ateneu Polytechnicum⁴⁸ o l'Associació Obrera de Concerts,⁴⁹ els militants de la USC continuaren mantenint el contacte fins a la reorganització del partit el 1930.

Durant aquest període els dirigents de la Unió Socialista s'esforçaran a matissar el caràcter de llur reivindicació nacionalista en contraposició sobretot a altres moviments, com Acció Catalana, a la qual feien el retret d'assemblar-se massa a l'Action Française.⁵⁰ Així, Campalans,⁵¹ cercant el suport teòric de la socialdemocràcia alemanya,⁵² reivindica la categoria de *nació* com a espai confor-

41. Josep TERMES, *El nacionalisme català, problemes d'interpretació*, «Colloqui d'Historiadors» (Barcelona 1974), p. 50.

42. *Unió Socialista de Catalunya* (Barcelona 1923), p. 3.

43. *Als nostres companys*, «Justícia Social», 1 (3 de novembre de 1923), p. 1.

44. «...les bases d'aquest partit han estat ja sòlidament fonamentades pel grup de lluitadors abnegats que constitueixen la Unió Socialista de Catalunya.» *Per la Unió Socialista de Catalunya. El Partit del Treball* (ed.), «Justícia Social» (20 de desembre de 1924), p. 1.

45. Pere FOIX, *Serra i Moret* (Mèxic 1967), p. 132.

46. El mes d'octubre de 1925 Josep Comaposada abandonà la USC i tornà al PSOE. Vegeu «El Socialista» (31 d'octubre de 1925), p. 1, i *id.* (28 de novembre de 1925), p. 4.

47. La USC, que ja havia estat obligada a reinscriure en castellà el seu nom com a conseqüència de les ordres del general Lossada (24 de maig de 1924), fou donada de baixa del Registre d'Associacions de Barcelona el 5 d'abril de 1926 per actuació de la policia. *Registro de Asociaciones de Barcelona. Gobierno Civil de Barcelona*, tom 6, fitxa 11.706 (dec aquesta informació al professor Enric Ucelay da Cal).

48. Pere FOIX, *op. cit.*, p. 131.

49. Informació personal del senyor Isidor Mussoles.

50. Rafael CAMPALANS, *Als joves (paraules d'un socialista als estudiants de Catalunya)*, proemi de Gabriel Alomar (Barcelona 1931), 43 ps. (conferència donada a l'Ateneu Enciclopèdic Popular el 17 de març de 1923), *passim*.

51. Rafael CAMPALANS, *Inquietudes de Cataluña*, «Espanya» (Madrid 24 d'agost de 1923), ps. 7-8.

52. «La idea de que el sentimiento de clase excluya en absoluto el sentimiento nacional y de que según esto, un verdadero socialista no debe tener sentimiento nacional es desde el punto de vista socialista un absurdo horrendo.» Aquest text citat a l'article és de Heinrich

mador de l'activitat humana, però rebutjarà el terme *nacionalisme* per equivoc.

Encara que, en rigor, hi ha dos nacionalismes: «D'una banda la clàssica doctrina política nacionalista —essencialment tradicionalista, imperialista i xenòfoba—, i d'altra banda el moviment reivindicatiu dels drets de les nacionalitats sotmeses»⁵³ i es tracta de dos conceptes oposats i antagonics; el socialisme, que és perfectament compatible amb el segon, ha de renunciar a la utilització del mot, que generalment és utilitzat en el primer sentit.

Tant pràcticament,⁵⁴ com teòricament,⁵⁵ la USC se situa en aquests primers temps en el terreny de l'independentisme i, ultra les activitats comunes que organitzen USC i Estat Català, no és difícil d'advertir molts casos de militància doble.

Però no es tracta d'un independentisme ultrancer, ja que cal veure'l en tot moment vinculat —en el mateix pla, com assenyalava Campalans— a la lluita de classes.

Així la USC es desmarcarà dels corrents majoritaris de la Segona Internacional, dins els quals es trobava el PSOE, que rebutjaven la intervenció soviètica a Geòrgia, per opinar de manera radical: «La nostra posició és ben clara. Preferim la Geòrgia esclava dels Sòviets que no pas esclava de la burgesia.»⁵⁶ L'independentisme català, però, no era un objectiu en ell mateix, car la conseqüència de l'ideari dels socialistes catalans portava cap a la federació, una federació que no es deturava en els límits peninsulars, sinó que, maximalistament, es proposava universal: «Federal de sentiment i convicció —i molts de nosaltres per origen—, no hem d'amagar per raons d'oportunisme tàctic que repugnen a la nostra impolítica sinceritat, l'íntima convicció nostra que la instauració eventual a les terres ibèriques d'una república federal burgesa fóra un simple episodi, una pura anècdota en el camí ascendent de les humanes reivindicacions. L'ideal permanent i categòric pot trobar-se només en la lliure federació de les repúbliques socials dels diferents pobles de la terra.»⁵⁷

Cunow, que del 1917 al 1923 dirigí «Die Neue Zeit». Lenin (*l'imperialisme, fase superior del capitalisme*) el denominarà «apologista alemany de l'imperialisme» i Nin en parlarà en termes semblants (*op. cit.*, p. 114).

53. R. CAMPALANS, *Nacionalisme i nacionalisme. Un confusióisme perillós*, «La Tralla» (1 d'agost de 1923), inclòs dins *Política vol dir pedagogia*, p. 130.

54. La USC i Estat Català organitzaren l'estiu de 1923 conjuntament «mitings d'afirmació separatista i pro Estat Català» presidits per Macià i Serra i Moret. Vegeu «La Tralla» (14 de juliol de 1923), p. 13; «La Tralla» (4 d'agost de 1923), p. 3. En el mateix sentit Pere FOIX, *op. cit.*, p. 111.

55. Cristòfor de Domènec afirmà en una conferència que «el socialisme i el nacionalisme són incompatibles, puix mútuament s'exclouen però tota vegada que el socialisme reconeix el dret a la llibertat de totes les nacionalitats naturals i que Catalunya és una d'elles, el veritable socialisme no li pot negar el dret a la independència. Per això la Unió Socialista de Catalunya contribuirà també a assolir la nostra llibertat, ja que creu que si la tinguéssim, estaria en millors condicions per treballar amb més fecunditat pels interessos de l'home i de la civilització». Conferència donada el 18 d'agost de 1923 sobre *Nacionalisme i socialisme*. «Butlletí de la Joventut Nacionalista La Falç» (setembre de 1923), p. 3; vegeu també «Las Noticias» (23 d'agost de 1923), p. 1.

56. *El cas de Geòrgia*, «Justícia Social» (18 d'octubre de 1924).

57. Rafael CAMPALANS, *Socialisme i federalisme*, «Justícia Social» (1 de desembre de 1923). Recollit a *Política vol dir pedagogia* (Barcelona 1933), p. 238.

La República Catalana

Caiguda la Dictadura de Primo de Rivera, la USC comença a reorganitzar-se⁵⁸ i, després de la seva primera assemblea,⁵⁹ en el primer manifest a l'opinió, reforçarà i arrodonirà les línies desenvolupades en el període anterior: «Un aspecte importantíssim d'aquesta part essencialment política del nostre ideal és el que fa referència a Catalunya com a personalitat col·lectiva. En aquest concepte demanem per a la nostra terra el dret de constituir-se en estat federal de la República Espanyola i no per una concessió del poder central o per una distribució apriorística de cantons o autonomies, sinó pel reconeixement d'una voluntat col·lectiva coronada per una ciutadania, que garanteix la prèvia assegurança de les llibertats individuals, i per la plenitud d'un idioma amb tots els drets de la convivència en les més altes lluites espirituals de la cultura. Aquesta integració del verb, el pensament i la voluntat de Catalunya en la cooperació total d'Espanya, per la llibertat i la superació de la consciència universal, ens dóna l'esperança d'una més ampla integració obtinguda amb el concurs d'aquella república que a l'occident ibèric lluita encara per la plena obtenció de la vida civil.

»En fi creiem que la nostra impulsió federativa, que idealment no reconeix fronteres, ens ha d'unir també un dia, amb els altres pobles animats del mateix esperit de superació humana que avui anima el nostre impuls.»⁶⁰

En el marc de la reorganització de les forces polítiques catalanes, la USC participà en el moviment d'Intelligència Republicana juntament amb altres forces polítiques, i fou Campalans qui redactà el manifest,⁶¹ que, entre altres punts definidors de la República Federal com a nou ordre polític proposat, incloïa el «reconeixement als grups federats, per llur expressa voluntat col·lectiva, de la plena llibertat a l'ús de l'idioma i al desenrotllament de la pròpia cultura».

És també en aquest sentit que la Unió participa en els moviments republicans de 1930, i després de la Conferència d'Esquerres comença a col·laborar amb ERC, «uns amics d'un altre camp, amb els quals anem a treballar en la causa comuna d'integrar plenament Catalunya a la vida civil; qüestió prèvia a tota altra que ha de fer possible en el futur la realització ampla i generosa de les nostres específiques tasques».⁶²

Convocades les eleccions municipals d'abril de 1931, la USC hi participà en aliança amb ERC.

Un nou fet, en el qual la USC no participà directament,⁶³ el pacte de Sant Sebastià, condicionà la posició a adoptar pels partits catalans: «Després del pacte de Sant Sebastià, realitzat entre tots els representants de la democràcia

58. La nova direcció quedà formada per: G. Alomar, president; Josep Xirau, vice-president; Josep M. Massip, secretari; Joan Aleu, vice-secretari; Cosme Rofes, tesorero; i R. Campalans, M. Serra i Moret, Joan Fronjosà, Francesc Viladomat, Francesc Montanyà i Isidor Mussoles, vocals. «Las Noticias» (6 de març de 1930), p. 1.

59. El primer d'abril de 1930. «Las Noticias» (1 d'abril de 1930), p. 1.

60. «La Nau» (2 d'abril de 1930), p. 5.

61. *Manifest d'intelligència republicana*. «L'Opinió» (2 de maig de 1930), p. 2.

62. Josep XIRAU, *L'Esquerra Catalana*, «L'Opinió» (3 d'abril de 1931), p. 3.

63. Durant el període de reorganització, la USC participa moltes vegades en la conspiració republicana a través de persona interposada, en aquest cas del doctor Aiguader, que continuava vinculat a la USC, encara que formalment representés allí només l'Estat Català.

republicana, Catalunya té reconeguda d'una manera inequívoca la seva personalitat col·lectiva i obert l'ampli i fecund camí de la solució harmònica i cordial del seu plet, agermanant el triomf de la seva llibertat nacional amb el triomf general de la llibertat humana arreu d'Espanya.

»Aquest pacte de Sant Sebastià, que continua en peu i al qual nosaltres romandrem fidels fins que assoleixi les finalitats republicanes que el produïren, ens obliga avui, amb molta més íntima emoció que ahir, perquè encara és calenta la sang de les víctimes que ha produït el primer i desgraciat, però no derrotat, intent de realitzar-lo.» Són Francesc Macià per l'ERC i Rafael Campalans per la USC que signen al Manifest al Poble de Barcelona,⁶⁴ del qual destaquem aquests fragments. El 14 d'abril, com a conseqüència de la victòria electoral en les eleccions municipals era proclamada la República Catalana per Francesc Macià i aquesta proclamació constituïa «*la declaración de la plena independencia de Cataluña, que en un momento posterior está dispuesta a confederarse, no a federarse, con los otros pueblos ibéricos. Era el reconocimiento de que el hecho revolucionario significaba para Cataluña la liberación nacional y su consolidación como nuevo estado nacional*».⁶⁵ De fet era la realització de l'ideari inicial d'Estat Català i de la mateixa Unió Socialista.

El dia 16 d'abril quedava constituït el govern de la República Catalana i dues carteres, les d'instrucció i economia i treball, eren encarregades respectivament als dirigents de la USC Rafael Campalans i Manuel Serra i Moret.⁶⁶

Però el 18 d'abril tres ministres del govern de la República Espanyola Fernando de los Ríos, Nicolau d'Olwer i Marcellí Domingo arribaven a Barcelona i empenien negociacions per tal d'evitar la consolidació de la República Catalana. Aquesta romandria reduïda a la fi de la jornada a Generalitat de Catalunya, i la solució del plet nacional es remetia a les Corts. Macià continuaria encara parlant de Confederació,⁶⁷ però l'ocasió restava perduda. Con a conseqüència d'aquests fets Campalans dimitia del seu càrrec de conseller d'instrucció⁶⁸ mentre Serra continuava al davant de la conselleria d'economia. No s'estava d'acord amb la solució però no es deixava sol —encara que disminuït— govern català.

Establertes, però, les noves regles del joc la USC decidí jugar-les a fons participant a tots els nivells en les institucions republicanes i catalanes coalitzada amb ERC.

El juny de 1931 presenta els nous estatuts del partit⁶⁹ i des de l'angle que estem treballant ara sorprèn la redacció de l'article primer: «Sota el nom de Unió Socialista de Catalunya es constitueix un *partit socialista que s'adreça*...

64. *Al poble de Barcelona* (full), Institut Municipal d'Història (Barcelona), c. de Fells Volants.

65. Manuel GERPE LANDÍN, *El estado integral y el Estatuto de Autonomía de Cataluña* (tesi doctoral, mecanografiada) (Barcelona 1974), p. 162.

66. Ferran SOLDEVILA, *La República a Catalunya*, «Revista de Catalunya» (Barcelona maig de 1931), vol. XIII, p. 421.

67. Vegeu, per exemple, *Paraules del president*, «La Rambla» (20 d'abril de 1931), p. 14.

68. «El dissabte, dia 18 d'abril, consolidat al meu entendre el nou règim, vaig pregar al senyor president de la Generalitat que volgués rellevar-me del meu lloc del conseller...» R. CAMPALANS, *Davant una campanya difamatòria*, «Justícia Social» (7 de novembre 1931), p. 1. Em sembla que la data és prou significativa.

69. *Estatuts de la USC* (1931), 25 ps. Servicios Documentales de la Presidencia del Gobierno (Salamanca), P. S. Barcelona, Carp. 1.441.

a tots els ciutadans residents en terres de la llengua catalana...» La sorpresa és doble perquè des del *Pancatalanisme* d'Alfons Maseras el 1915, pràcticament no hem trobat referències en els papers socialistes a aquesta base territorial-lingüística, i a més tampoc no hem trobat fora de la Catalunya estricta organitzacions del partit.⁷⁰

Al mateix temps el partit elaborava un Programa Mínim,⁷¹ entre els punts del qual destaquen dins el capítol *De la pau* el «vi. Respecte absolut al principi d'autodeterminació», i dins el capítol *De l'organització política* el «x. República Federal Democràtica».⁷²

L'Estatut de Catalunya

En el procés d'elaboració de l'Estatut la USC hi participà precisament amb Rafael Campalans, que fou membre de la ponència de Núria. «Encara que crec probable que la Unió Socialista de Catalunya presenti a la Generalitat un projecte d'Estatut redactat amb els *desiderata* del partit, és segur que els seus representants a l'Assemblea, fent-se càrrec de l'imperatiu ciutadà de l'hora, col·laboraran lleialment en l'elaboració d'un projecte susceptible d'aplegar el major nombre de sufragis possible.»⁷³

I de fet no hi hagué projecte propi. «Fidels avui com sempre al nostre imperatiu ciutadà, els companys de la Unió Socialista que ocupen llocs distingits a la Generalitat hem sabut sacrificar quan ha estat necessari —com digué el diputat Felip Barjau— llurs peculiars punts d'albir per tal que l'obra de conjunt pogués ara assolir l'adhesió fervorosa de tots els homes de bona voluntat.»⁷⁴

L'Estatut no prefigura evidentment l'estat federal, però els socialistes bé podien avenir-se amb un Estatut que proclamava (art. 1.er) l'entitat estatal de Catalunya. «Podem afirmar [dirà Josep Xirau]⁷⁵ que Espanya no ha existit mai. Ara volem crear-la. I per aquesta feina no ens pot servir res de les velles estructures històriques. Es podria córrer el perill de crear una ficció més si es feia un estat federal que no respongués a les realitats espanyoles.» En qualsevol cas, remarcaria Xirau, la sobirania dimana de Catalunya i l'Estatut és «el parer de Catalunya sobre el que Espanya hauria d'ésser perquè Catalunya s'hi trobi bé».⁷⁶

70. En canvi, trobem una afirmació paral·lela a l'art. 24 dels Estatuts de la Federació Democràtica Nacionalista (febrer de 1919). Vegeu Isidre MOLAS, *Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)*, «Recerques», » (1974), p. 148. Caldria analitzar més a fons, però, les relacions entre els socialistes menorquins i els catalans.

71. «Justícia Social» (12 de setembre de 1931), ps. 4 i 5.

72. El Primer Congrés de la USC (2, 3 i 17 d'abril de 1932) modificà aquest punt i el substituï pel de *República Federal Socialista*, «Justícia Social» (21 de maig de 1932), p. 2.

73. Declaracions de Rafaels Campalans, «La Rambla» (8 de juny de 1931), p. 12.

74. (Rafael CAMPALANS) *L'Estatut de Catalunya i nosaltres*, «Justícia Social» (18 de juliol de 1931), p. 1. No he trobat enlloc confirmació de les polèmiques interiors de la ponència. Així i tot resulta difícil de creure l'afirmació de Pere Coromines que ja a Barcelona (1 de juliol de 1931), Campalans «insisteix portifiosament a treure tota referència i satisfacció a la llengua catalana». Vegeu Pere COROMINES, *La República i la Guerra civil. Diaris i records*, vol. III, ps. 30-31.

75. *L'Estatut de Catalunya, conferència del Dr. Josep Xirau*, «Tarragona Federal» (22 de juliol de 1931), p. 6.

76. *Ibid.*

En el mateix sentit s'expressaria Joan Comorera commemorant el primer aniversari de la República: «... Catalunya recordarà el naixement i la mort d'una República, la Catalana, i que deixarem morir per respondre, generosament, a una veu peninsular i substituir-la per una cosa que encara no tenim: l'Estatut (...) hi hem de veure la Revolució mancada, i un dilema d'acer: realitzar la Revolució o perdre'ns pels viaranys de la reacció. Que reacció seria encara que coberta amb gorra frígia.

»Realitzar la Revolució políticament i socialment. Políticament estructurant federalment la península, començant pel fonament: l'Estatut de Catalunya. Socialment, transformant de faisó radical el règim de propietat de la terra, assentant amb fermesa les fites de la socialització de l'economia industrial.»⁷⁷ Quan l'Estatut després del plebiscit i el referèndum passés a Madrid i l'actitud de la USC s'afermà: «El nostre deure, ara, és impedir que el Parlament toqui una sola lletra de l'Estatut que diumenge aprovà Catalunya *sencera*. Ni el Parlament ni Espanya no són ningú per a corregir en res la voluntat de tot un poble i, encara, dels forasters —bella comprensió— que hi viuen. Altrament, seria un gest indigno no estar reconeguts a l'actitud abnegada de Catalunya.»⁷⁸

Però en la discussió a les Corts republicanes de la Constitució ja es veié d'una manera clara que la voluntat de Catalunya tant fefaentment demostrada no seria respectada.

Per a la USC aquest respecte era la pedra de toc per determinar el caràcter democràtic dels constituents: «El poble català ha aprovat unànimement l'Estatut. Aquesta unanimitat és un mandat imperatiu als constituents catalans. Cal que sapiguem obeir-lo. I cal, també, que els veritables demòcrates espanyols el respectin i no cedeixin a la perillosa temptació imperialista que, dissortadament, domina en molts.»⁷⁹

D'ací que, mentre la discussió parlamentària anava avançant, la USC manifestés la recança que sentia pel fet que la Constitució que en sortia impedia cada cop més la possible promulgació de l'Estatut tal com s'havia aprovat pel vot popular. La defensa de la minoria catalana del caràcter federal de l'estat xocà contra el bloc que constituïen els radical-socialistes, els agraris, Aliança Republicana i l'Agrupació al Servei de la República, que amb els socialistes bastiren en contra el concepte d'*estat integral*. La postura dels socialistes espanyols fou definitiva.⁸⁰

Davant aquesta evolució de la discussió parlamentària, Joan Comorera comparava Estatut i Constitució des de la perspectiva dels socialistes catalans: «L'Estatut no és l'articulació màxima de la voluntat catalana. L'Estatut és l'articulació mínima de la voluntat catalana. I la màxima prova que avui podem donar del nostre esperit de convivència amb els altres pobles peninsulars.

77. Joan COMORERA, *La setmana política*, «14 d'abril», «Justícia Social» (9 d'abril de 1932), p. 2.

78. J. ROURE I TORENT, *L'Estatut de Catalunya*, «Justícia Social» (8 d'agost de 1931), p. 4.

79. *Després del referèndum* (editorial), «Justícia Social» (8 d'agost de 1931), p. 1.

80. «... para los socialistas el reconocimiento de la personalidad regional no responde tanto a un planteamiento histórico-económico-cultural dentro del estado español como a una necesidad que tiene el estado nacional de reconocer las personalidades regionales con el fin de lograr una estructuración del mismo que le permita de forma más eficaz cumplir los fines que se ha propuesto. Para los socialistas es la consecución de la racionalización del estado», Manuel GERPE LANDÍN, *op. cit.*, ps. 374-375.

»De l'Estatut res, doncs, no se'n pot retallar, en primer lloc perquè és l'expressió sobirana d'un poble que tenia el dret i la possibilitat d'assolir l'absoluta independència, i després perquè de l'Estatut retallat no en sortira sinó una autonomia administrativa. I evidentment Catalunya no ho acceptaria. No acceptaria que la conclusió dels mínims esforços acomplerts fins ara fos una Mancomunitat tipus Alfons de Borbó.»

Per a Comorera, els catalans havien complert les exigències establertes pel govern central (plebiscit i referèndum) i d'ací el caràcter intangible de l'Estatut, però aquest es trobava ara desmuntat peça a peça per la Constitució que estava a punt d'aprovar-se. «Plana per damunt el projecte de Constitució [continuarà dient Comorera] l'esperit imperial borbònic. Reserva a l'estat central funcions tan específicament autonòmiques com l'ensenyament. I articula de faisó tan confosa i malaurada les atribucions de l'estat central que, pràcticament, aquest serviria el dret de virregnat.»⁸¹

Davant doncs l'activitat parlamentària, la USC, aferrissadament, mantindrà el principi d'autodeterminació. «Tot allò que vagi directament contra aquell principi, per fortes i consistents que en siguin les raons, és una arbitrarietat, i, per tant, una injustícia. És, disfressadament, un acte imperialista, una coacció, una violència (...) Diem això perquè ens sap greu que homes nodrits amb els principis socialistes puguin tenir la velleïtat d'oposar-se, ni teòricament ni pràcticament, a l'autodeterminació d'un poble que reiteradament i amb eloqüència inequívoca ha demostrat voler-se regir ell mateix i ésser-ne capaç.»⁸²

I com a conseqüència d'aquests plantejaments els retrets fonamentals foren per als socialistes espanyols: «Els socialistes catalans, davant l'actitud de la majoria dels socialistes espanyols, no poden sentir sinó una profunda pena. Contra els principis de la Internacional Obrera Socialista, ells són unitaristes. I és evident que els que reneguen dels principis socialistes dient-se socialistes, escarneixen la causa que diuen defensar i són indignes de formar en les fileres del socialisme internacional.»⁸³

I quan es discutí l'articulat l'oposició entre socialistes catalans i espanyols fou encara més notòria. Els socialistes catalans manifestaran el seu criteri, defensat a l'hemicicle per Josep Xirau, que «és resoltament contrari a la duplicitat de centres d'ensenyament a Catalunya i per consegüent partidari decidit que tota l'organització sigui atribuïda sense reserves al govern de Catalunya.»⁸⁴

Aquesta actitud similar a la d'ERC fou la que en definitiva facilità una redacció flexible dels arts. 48, 49 i 50 davant el tancat espanyolisme en què els socialistes feien costat als partits de dreta. «Per a nosaltres, homes de la USC, la nota més trista fou l'actitud dels socialistes. Fou lamentable que el nacionalisme castellanista d'uns quants dels seus homes resultés prou fort per a ofegar els principis immanents del socialisme i no varen negar solament els principis

81. JOAN COMORERA, *Després de guanyar en bona llei l'Estatut...*, «La Rambla» (24 d'agost de 1931), p. 11.

82. ULISSES (Alfons Maseras i Galtés), *Autodeterminació*, «Justícia Social» (26 de setembre de 1931), p. 4.

83. J. ROURE I TORENT, *Lleialtat i imperialisme*, «La Rambla» (5 d'octubre de 1931), p. 8.

84. *Report dels diputats a les Constituents* (Primer Congrés Nacional de la USC), «Justícia Social» (27 de febrer de 1932), p. 4.

del seu partit, sinó que varen negar la seva pròpia història.»⁸⁵ En rigor, Campalans, que és l'autor d'aquestes declaracions, valorava excessivament la història dels socialistes espanyoles, almenys en el que fa referència a Catalunya.

El Primer Congrés Nacional de la USC es féu ressò d'aquestes posicions, i en la darrera sessió, la tarda del 17 d'abril de 1932, aprovà aquesta moció: «El Congrés de la USC acorda que els seus diputats a les Corts Constituents Espanyoles mantinguin la integritat substantiva de l'Estatut votat pel poble català, i es retirin del Parlament Espanyol cas de no triomfar aquest criteri, afirmant per tots els mitjans al seu abast el dret d'autodeterminació del poble català. Acorda també que els nostres diputats a la Generalitat sollicitin la immediata convocatòria de la Diputació Catalana per a prendre una actitud adient davant de possibles mutilacions de l'Estatut, i que els esmentats diputats mantinguin el mateix criteri que mantindrà el Partit a les Constituents Espanyoles.»⁸⁶

No entro aquí a considerar la discussió a les Corts Espanyoles, car les intervencions dels diputats catalans i per tant dels de la USC han estat recollides.⁸⁷ Tampoc no faig gaire referències a la no-adopció de la mesura de retirada, malgrat que l'Estatut aprovat finalment s'allunyava força del votat pel poble català, encara que potser convingui recordar l'evolució del marc polític general durant l'estiu de 1932 i l'aixecament del general Sanjurjo, que modificaren les condicions de discussió i aprovació de l'Estatut.

El que sí convé de remarcar és el caràcter amb què actuaren els parlamentaris socialistes catalans, que ells mateixos han resumit així: «Tothom pot saber que si l'Estatut de Catalunya aprovat pel Parlament de la República discrepa essencialment en alguns aspectes d'aquell que el nostre poble havia plebiscitat, no es pot atribuir responsabilitat de cap mena als diputats de la USC. I tothom sap també que si aleshores foren els nostres homes els que extremaren les col·lectives exigències reivindicatives no ho feren pas moguts per cap esquitit impuls de xoví nacionalisme, sinó, tot altrament, per llur afany d'alliberar la joventut catalana de la feixuga obsessió d'un plet polític, per tal de deixar-li l'esperit lliure per vibrar amb les inquietuds universals i obrir definitivament la ruta del socialisme a la nostra terra.»⁸⁸

La USC, acceptà els fets de nou i, aprovat l'Estatut, decidí de continuar endavant per la via minsa que aquest representava. Així anà a les eleccions del novembre de 1932 per tal d'ésser present al Parlament de Catalunya. La coalició amb Esquerra Republicana de Catalunya li permeté de fer-se amb cinc escons. Constituït el Parlament, l'Esquerra inicià una etapa de govern homogeni i, de comú acord, la USC deixà el govern, i els diputats al Parlament de Catalunya es constituïen minoria socialista. La seva funció, però, no seria exclusivament d'oposició, sinó més aviat d'esperó i d'aliança davant la minoria de la Lliga.

Però aquesta participació en les institucions autonòmiques no evitava que des del partit les fites aconseguides fossin plenes de perills: «Les més greus deriven d'un fet que de moment no té remei: l'estructura unitària que s'ha

85. *Una altra batalla guanyada per l'Estatut*, «La Rambla» (26 d'octubre de 1931), p. 12.

86. «Justícia Social» (30 d'abril de 1932), p. 3.

87. Vegeu *L'Estatut de Catalunya a les Constituents de la República*, 6 vols. (Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1932-1933).

88. *Report del grup parlamentari constituent al II Congrés General de la USC*, «Justícia Social» (18 de març de 1933), p. 4.

volgut donar a la República i la limitació de la nostra autonomia. Organitzada la República federativament —com propugnàvem nosaltres—, Catalunya, de faísó automàtica, hauria tingut en els òrgans del govern federal l'instrument adequat i directe per integrar-se i projectar-se dins la totalitat de la vida espanyola.»⁸⁹

Com a conseqüència del que ell anomena fracàs parlamentari a l'hora de la discussió de l'Estatut, adverteix Campalans les friccions que encara es produiran amb motiu de l'exercici de les funcions reconegudes a l'organisme autònom. Sobretot en aquelles matèries referides a la cultura i l'economia que responen a fortes necessitats àmpliament sentides a Catalunya i que l'Estatut resol d'una manera tímida o només parcialment. Altres problemes són de caire més teòric o menys urgent des del punt de vista de la pròpia correlació de forces: «Ni la Constitució ni l'Estatut reconeixen avui a Catalunya el dret a federar-se amb les regions germanes: València i Mallorca. Certament, des del camp dels principis, això és d'un antiliberalisme revoltant. Pràcticament, en canvi, no té cap importància: encara que el dret hi fos reconegut, ens manca avui als tres pobles catalans la capacitat necessària per a poder-lo fer efectiu.»⁹⁰

Al llarg de la República el partit constatarà la impossibilitat de continuar endavant en aquesta línia i els estatuts del 1933 ja matisen en sentit reductiu l'afirmació del 1931,⁹¹ la referència a les terres de llengua catalana desapareixerà del projecte d'estatuts del 1935.⁹²

El Sis d'Octubre

El resultat de les eleccions del 1933, que donava a les dretes la majoria en el Parlament Espanyol, en un marc internacional amenaçant, modificava tot el panorama polític espanyol i català. Si el traspass de serveis imprescindible per al funcionament real de l'autonomia s'havia desenvolupat lentament, ara pràcticament es paralitzaria en mans d'un govern contrari tant a l'autonomia catalana com a les forces polítiques hegemòniques a Catalunya.

Mort Macià el desembre de 1933, Companys, elegit president de la Generalitat, formava nou govern, de concentració, i la USC era convidada a participar-hi. Joan Comorera fou nomenat conseller d'agricultura i economia de la Generalitat. «Assistim a una investidura furiosa de la reacció [dirà "Justícia Social"]»,⁹³ a un reagrupament orgànic i disciplinat de les forces de dretes, a les quals seria illús negar força i intel·ligència.

89. R. CAMPALANS, *Política vol dir...*, ps. 15-16.

90. R. CAMPALANS, *Política vol dir...*, ps. 18-19.

91. L'article primer dels *Estatuts* aprovats al Congrés Extraordinari d'Unificació Socialista (Barcelona 15 i 16 de juliol de 1933) diu així: «La Unió Socialista de Catalunya es proposa reunir, en un organisme únic, totes les forces socialistes de les terres catalanes...», «Justícia Social» (29 de juliol de 1933), p. 2. Malgrat que les instàncies centrals del PSOE no acceptaren la fusió, els estatuts restaren vigents, a la USC, fins el 1936, que es creà el PSUC.

92. *Projecte d'Estatuts del Partit Socialista de Catalunya*, «Justícia Social» (suplement). Es tracta del projecte d'unió entre la USC i el Partit Català Proletari. Vegeu Maria Dolors IVERN, Enrique UCÉLAY DA CAL, *Nacionalisme radical i marxisme: d'Estat Català al Partit Català Proletari* (Primer Col·loqui de «Recerques»).

93. *La nostra col·laboració* (editorial), «Justícia Social» (6 de gener de 1934), p. 1.

»I davant d'aquesta situació general tan compromesa per als proletaris de tota Espanya, s'alça Catalunya com el darrer refugi de la revolució i és el nostre deure enfortir tota situació que tendeixi a valoritzar la posició trascendental de Catalunya en l'òrbita de la política espanyola i a organitzar la defensa de les realitzacions laiques i socials de la República i l'ajut als companys d'arreu d'Espanya que lluiten també amb nosaltres.»

En aquell moment la col·laboració amb forces burgeses no constituïa precisament la norma entre els partits socialistes i, davant els possibles retrets del propi congrés del Partit, la justificarà així: «El cas de Catalunya, on es troben un govern d'un règim autònom al qual manquen les atribucions característiques d'un estat dominador, que consisteixen en la seva projecció com a força i com a potència enllà dels límits territorials, és en realitat un cas nou dintre la tàctica marxista.

»Més encara, si es té en compte que, no tan sols el govern de la Generalitat no és un govern amb plena independència, sinó que la seva acció està en pugna, i pot arribar a una absoluta incompatibilitat amb la institució que, a Espanya, té fesomia íntegra d'estat absolut. És a dir, el govern de la Generalitat té una estructura legal tan elàstica que tant podria ésser considerat un govern com un comitè.

»Sols tenint en compte aquesta premissa pot enfocar-se la col·laboració que hi dóna la Unió Socialista de Catalunya.»⁹⁴

El conflicte sorgit com a conseqüència de la promulgació pel Parlament de Catalunya de la llei de Contractes de Conreu comportarà, ultra la batalla política entre les forces polítiques catalanes, un conflicte institucional entre el govern de la Generalitat i el de la República.

I aquest conflicte servirà de marc al plantejament altra vegada de la posició nacionalitària de la USC: «Se'ns ha titllat de catalanistes i, en començar unes hores que és possible que siguin d'una veritable acció revolucionària, cal que deixem ben sentada la nostra posició. No som catalanistes.

»És possible que posem tot el nostre esforç i tot el nostre abandament en una lluita per la independència total i absoluta de Catalunya. Però no som catalanistes. Contribuirem tant com podrem perquè sigui un fet la separació de Catalunya. Però no som catalanistes (...) Tots els que defensen la unitat espanyola centralitzada a Madrid són imperialistes i ho són tots els que posen traves a la llibertat dels pobles d'Espanya. Tots, sigui quin sigui el partit a què pertenyin. El problema català va tenir un inici de solució amb la concessió de l'Estatut. Però l'imperialisme de l'estepa ha ressorgit i, com que ho ha fet atacant la dignitat d'un poble que es redreça, i com que ho ha fet en ocasió d'una llei votada pel Parlament de Catalunya en la qual llei hi ha un bri de justícia contra els abusos dels privilegiats, els socialistes catalans ens posem al costat dels que han sentit llur dignitat ferida i al costat sobretot de les víctimes d'uns privilegis que l'imperialisme central vol protegir, i cridem ben fort: Presents.»⁹⁵

94. *El nostre col·laboracionisme*, «Justícia Social» (19 de maig de 1934), p. 2.

95. R. FOLCH I CAPDEVILA, *La USC davant la situació actual*, «Justícia Social» (16 de juny de 1934), p. 1.

La Unió Socialista de Catalunya participà activament en el Sis d'Octubre. Era una manera inequívoca d'expressar la seva posició sobre la qüestió nacional catalana.